

Kitekintés

Az igazi Nobel-díjak odaítélésével szinte egyidőben az Ig Nobel-díjakat már át is adták október elején Bostonban, a Harvard Egyetemen. A díj lényegét jól jellemzi, hogy kiket várnak támogatóként soraikba. Azokra számítanak, akik nyilvánosan is bevallják, hogy kedvelik a tudományt, és van humorérzéjük. A közvélemény a tudományt és a tudósokat sajnos unalmas, bonyolult, rémisztő, undorító jelenségnek/figurának tartja – írják a díj honlapján. Ha az olvasó már eljutott az Ig Nobel-díjig, akkor jól tudja, hogy ez a vélekedés téves és veszélyes. E téves álláspont ellen, a tudomány mellett kíván fellépni az *Annals of Improbable Research* (AIR) folyóirat által szervezett mozgalom.

Az Ig Nobel díjazottai olyan eredményeket értek el, amelyeken először nevetünk, de később gondolkodóba esünk. A díj elnyerése egyértelműen megtiszteltetés, a nyertesek is annak tekintik, többségük szívesen vesz részt az átadási ceremónián. A díjjal a szokatlanra irányítják a figyelmet, a képzelőerőt ismerik el, és mindezt azzal a céllal, hogy felkeltsek az emberekben az érdeklődést a tudomány iránt. Vigyáznak arra, hogy a tréfás díjjal véletlenül se okozzák kárt a díjazottnak. Ha ennek a veszélye mégis felmerülne, akkor a díjat inkább másnak ítélik oda.

A díjra bárki jelölhető, az előterjesztő önmagát is jelölheti. Eddig egyetlen esetben nyertek önjelöltek. A jelöléseket bizalmasan kezelik, a díjat odaítélő testület (Board of Governors) „büszke a hozzá nem értésére, különösen arra az igazolt képességére, hogy minden, a jelölés idejére, helyére, a jelölő személyre vonatkozó feljegyzést el tud vesztíteni.” A jelöléseket a marca@chem2.harvard.edu e-mail címre várják. Ez Marc Abrahamsnak, az AIR szerkesztőjének, az Ig Nobel mozgalom motorjának a címe.

A győzteseket a Board of Governors választja ki. A testület tagjai közt van több Nobel-díjas, továbbá tudományos szakírók, sportolók, köztisztviselők és néhány más többé-kevésbé kiemelkedő személyiség. A hagyományoknak megfelelően, a kiegyensúlyozottság érdekében a végső döntéshozatal napján egy véletlenszerűen kiválasztott utcai járókelőt is felkérnek a részvételre. A testület ekkor megvizsgálja, hogy a döntőbe jutott jelölt valóban létezik-e, és tényleg elvégezte-e a jelölésben leírt munkát.

Idén is tíz díjat ítéltek oda. A legismertebb díjazott a néhai Edward A. Murphy Jr., akit törvényeiről ismerünk. Murphy, George Nichols és John P. Stapp fogalmazták meg 1949-ben Murphy törvényét: „ha valamit többféle módon lehet megcsinálni, és az egyik megoldás katasztrófához vezet, akkor valaki ezt fogja megvalósítani”, ugyanez közzismertebb, szállóigévé vált változatában: „ami elromolhat, el is romlik”. A törvény a mérnöki munkásság alapelve, ezért a mérnöki Ig Nobel-díjjal ismerték el.

Spark, Nick T.: The Fastest Man on Earth. <http://www.improbable.com/airchives/paperair/volume9/v9i5/murphy/murphy0.html>

Az idei fizikai díj nem olyan közérdekű problémát oldott meg, mint a tavalyi. Ha még emlékeznek, a tavalyi díjazott német kutató a sörhab magasságának időbeli változását elemezte különböző márkájú söröknél (*Ig Nobel, a hőbortos kistestvér*, Magyar Tudomány. 2002, 12). Idén ausztrálok nyertek. Megmérték,

mekkora erővel lehet a birkákat különböző anyagú padlókon a nyírás helyére vonszolni. Az *Applied Ergonomics* szaklapban közölt tanulmány bevezetőjében feltárul a problémaválasztás indoka: a birkanyírók körében jóval több a munkahelyi baleset, mint más szakmákban. Egy főre és munkaidő-órára számítva a birkanyírók hatszor annyi sérülést szenvednek el, mint az ipari átlag. Rándulások, ficamok, törések, gerincbántalmak kínozzák a nyírókat, ezek kezelése 70-140 %-kal költségesebb az egyéb munkahelyi balesetek következményeinek gyógyításánál. Hat férfi birkanyíró és öt, egyenként 50-55 kg súlyú birka vett részt a vizsgálatokban. A birkákat nyolchónapos gyapjú borította. Gondosan megtervezték a kísérleti alanyok (emberek és juhok) pihenőidejét is, hogy az eredmények összehasonlíthatók legyenek. Ötféle padlót próbáltak ki (fa, műanyag, acél), változtatták a padló lejtését, megvizsgálták a hosszirányú, a padlólapokkal párhuzamos és a keresztirányú vonszolás erőhatásait is. További részletek ismertése helyett álljon itt a végeredmény: a birkavonszoló fizikai igénybevétele szempontjából a fapadló az ideális, ha a vonszolás a padlólapokkal párhuzamosan történik, és a padló lejtése 5,6 fok.

Harvey, Jack – Culvenor, John – Payne, Warren – Cowley, Steve – Lawrance, Michael – Stuart, David – Williams, Robyn : An Analysis of the Forces Required to Drag Sheep over Various Surfaces. *Applied Ergonomics*. 33, 6, Nov. 2002, 523-31.

A kémiai Ig Nobel egy japán egyetemi kutató nyerte el. Ő egy olyan bronzszobrot tanulmányozott Kanazawa városában, amelyet nem kedveltek a galambok. A szerző ügyesen titkosította eredményét, az interneten sem sikerült a részleteket megtudnom. Más is így járhatott, mert az idei Ig Nobel-díjakról megjelent cikkekben csak a közlemény néhány szavas indoklását idézik. Ha Jukio Hirose valóban megfejtette a szobor galambokat taszító titkát, akkor ezt bizony jó lenne meg-

tudni. Turisták és galambok által sűrűn látogatott városok polgármesterei biztosan szívesen felhasználnák a megoldást. (Szoborelemzés tavaly is szerepelt a díjazott témák között. Orvosi Ig Nobelt kapott, aki leleplezte az antik szobrászok tévedését: férfi aktjaikon nem a jobb herét ábrázolták nagyobbnak és magasabban állónak, ahogy a valóságban van, hanem éppen fordítva!)

A közgazdasági díjat Karl Schwärzler úr és Liechtenstein népe nyerte el, mert lehetővé tették az egész ország bérbevételét céges rendezvényekre, esküvőkre, bar micva és más összejövetelekre. Referenciának internetes címetek adtak meg. Ezek egész egyszerűen szép turisztikai reklám-összeállítások. Kiváló ötlet!

<http://www.rentastate.com>

A sajtóban a békedíjat említették leggyakrabban, ebben is hasonlít az Ig az igazi Nobel-díjra. Az idei nyertes az indiai Lal Bihari, akinek három érdemét emelték ki. Először is holtta nyilvánítása ellenére aktív életet folytatott, másodsorú élettel teli posztumusz kampányt folytatott a bürokrácia tehetetlensége és kapzsi rokonai ellen. Harmadik érdeme a Holtak Társaságának megalapítása. Biharit 1976-ban nyilvánították holtta a hatóságok, földjét pedig megörökölték rokonai. Két évtizedig folytatott kitaró küzdelme során rájött, hogy több száz sorstársa került az övéhez hasonló helyzetbe, rokonok által megvesztegetett hivatalnokok halottá nyilvánították őket. Bihari végül győzött hazájában, útlevelet is kapott. A díjkiosztóra mégsem mehetett el az Egyesült Államokba, ugyanis nem kapott vízumot. Életéről (életéről és haláláról) film készül.

Hot Air honlap: <http://www.improbable.com/>
IG Nobel honlap: <http://www.improb.com/ig/ig-top.html>

Jéki László

Az orvosi Ig Nobel-díjat Eleanor Maguire, a University College London kutatója vette át maga és hat szerzőtársa nevében, egy 2000-ban, az Amerikai Tudományos Akadémia tekintélyes lapjában megjelent cikkükért. Az ismertetett eredmények szerint a londoni taxikok agya eltér az átlagos emberekéétől, mégpedig a navigációért felelős területek megnagyobbodtak, míg más részek összemertek. Az agy megváltozásának mértéke és a taxiként eltöltött idő között összefüggést állapítottak meg. A következtetéseket hivatásos taxisofőrök és kontrollszemélyek agyáról mágneses rezonancián alapuló képpalkotó eljárással (MRI) készült felvételek elemzése alapján vonták le.

Az interdiszciplináris Ig Nobel-díjat három svéd kutatónak, a Stockholmi Egyetem munkatársainak ítelték azért a meghökkenítő munkáért, amelyben kimutatták, hogy a csirkéknek is jobban tetszenek a csinos, illetve a jóképű emberek. A kutatók hosszas trenírozással megtanították a szárnyasokat, hogy női, illetve férfi arcokat ábrázoló képekre csörkoppintásokkal reagáljanak. Ezek után különböző portrékat mutattak nekik, és kiderült, hogy a reakció hevesége – a kutatók szerint ez egyfajta tetszés-index – alapján felállítható sorrend megegyezik ugyanezen arcokra egyetemi hallgatóktól kapott értékeléssel. A csirkék is a hosszú hajú, telt ajkú lányokat és a jóképű fiúkat részesítették előnyben.

A pszichológiában egy régebbi munkát díjaztak: Gian Vittorio Caprara és Claudio Barbaranelli a Római Egyetem, illetve Philip Zimbardo a Stanford Egyetem munkatársa kimutatta, hogy a személyiségmodellekben általában használt öt független személyiségjellemző helyett a politikusok megítélésekor csak kettőt-hármat használnak az emberek. Saját magukat, a tévésztárokat vagy a sportolókat sokkal szívesebben érzik, megítélésükkor mind az öt személyiségjellemzőt – energikusság, kedvesség, tudatosság, érzelmi stabilitás, nyitottság – alkalmazzák. A poli-

tikusok tehát rendkívül egyszerű személyiségekként szerepelnek a köztudatban.

A biológiai Ig Nobel büszke tulajdonosa 2003-ban a holland C. W. Moeliker, a Rotterdami Természet Múzeum munkatársa lett, miután tudományosan elsőként dokumentálta vadkacsáknál a homoszexuális nekrofilát. A dokumentált eset 1995-ben történt, amikor egy him vadkacsa nekiütközött a múzeum üveghomlokzatának, és elpusztult. Rövidesen megjelent a tetemnél egy másik gácsér, és „megbecstelenítette”. Az aktusnak, amely majdnem 75 percen át tartott, a későbbi díjazott vetett véget, mikor biztonságba helyezte a tetemet. Később a boncolás megerősítette, hogy az elhullott állat valóban him volt.

Az irodalmi díjat az amerikai John Trinkaushnak, a New York-i Zicklin School of Business munkatársának ítelték, amiért aprólékos munkával gyűjtögette össze a mindennapi életet megkeserítő bosszúságokat és anomáliákat, és ezekről több mint nyolcvan tanulmányban be is számolt. Fontosabb aránykái arról szólnak például, hogy milyen arányban hordják a fiatalok megfordítva a baseball-sapkát, a gyorspénztárnál fizető vásárlók hány százaléka lépi túl az ezeknél a pénztárnál megengedett maximális tételszámot, az uszodában mennyivel több az úszó a medence sekélyebb végénél, vagy hogy az utasok hány százalékánál van diplomata-
tatáska.

E. Maguire – D. Gadian – I. Johnsrude – C. Good – J. Ashburner – R. Frackowiak – C. Frith: Navigation-Related Structural Change In the Hippocampi of Taxi Drivers. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 97, 8, 11 April 2000, 4398-4403.

S. Ghirlanda – L. Jansson – M. Enquist: Chickens Prefer Beautiful Human., *Human Nature*, 13, 3, 2002, 383-389.

G. V. Caprara – C. Barbaranelli – Ph. Zimbardo: Politicians Uniquely Simple Personalities. *Nature*, 385, February 1997, 493.

C. W. Moeliker: The First Case of Homosexual Necrophilia in the Mallard Anas Platyrhynchos (Aves: Anatidae). *Deinsea*, 8, 2001, 243-247

Gimes Júlia